

Մատներս երրայ դառնայ ի հող,
Գիրը մընայ յիշատակող: —
Եւ ահա կ'ամբառնայ Հայ Գրի անմա-
հութեան մեծագոյն կոթողը 1500 տա-

բիներու սրբակերտութեան մէջ, կը փայլի
Հայ մտքի ամէնէն բարձր խոյանքի թա-
փով և արուեստի անմրցելի կատարելու-
թեամբ, և իր աստուածեղէն լոյսի վճիտ
պայծառութեան մէջ նախանձելի կ'ընէ
Հայ մշակոյթը մինչեւ անգամ յոյն և լա-
տին քաղաքակիրթ ցեղերուն՝ իրենց տիե-
զերածաւալ ու բարձր մշակոյթի փառք-
էն կեր. — ՀԱՅԵՐԻՆ, ԱԱՏՈՒԱԾՈՒԽՈՒՆՉՐ:

Հարկ կայ ըսել թէ որբան լոյս սփռեց
հայացած Աստուածաշունչը մեր ցեղին
հոգւոյն մէջ և զայն կերպաւորեց. որբան
մեծ բարոյական և նկարագիր դրաւ հոն,
որբան նպաստեց քաղաքակրթութեան յա-
ռաջակացում՝ գեղարուեստի բոլոր ճիւ-
ղերուն մէջ՝ որ իր սուրբ և նուրբ կնիքը
կը կրեն. թէ ինչպէս հաստատեց ու ամ-
րապնդեց յաւերժական կնիքով Գրիգորի
քարոզած հաւատքը՝ արցունքի և արեան
գնով, և մնաց մշտարձարձ ջահ Հայ Եկե-
ղեցւոյ կաթողիկէին ներբեւ՝ անկէ ճառա-
պայթելու Հայ աշխարհին և Հայ ցեղին
վրայ դարեր անվախճան:

Մեր պատմիչները՝ կորիւն, Խորենացի,
Փարացեցի՝ մին միւսէն աւելի կենդանի
ոգեւորութեամբ կը նկարազրեն խանդա-
վառութիւնը մեր ժողովրդեան՝ ի լուր Գրե-
շուու գիւտին յաջորդող Աստուածաշնչական
հայացումին, որ իրենց համար աւելի նուի-
րական կը դառնայ՝ քան նոյն պատգամ-
ներու նախկին հռչակը Սինայի բարձուն-
քն խսրայէլի համար:

Աստուածաշունչի հայացումով հայ աշ-
խարհին ականջը բացուեցաւ կեանքի և
երջանկութեան պատզամին. հայը հաւա-
տաց անոր, փարեցաւ, ծծեց և իւրացուց.
անոր վրայ ուխտեց ապրիլ ու մեռնիլ.
զայն տարաւ մինչեւ դաշտը մարտին՝ զոր
մղեց իր հայրենիքին և կրօնքին համար
անոր ընթերցումն եղաւ խրախոյը ^{պահանջներ}
նահատակներուն, համբերութիւնը՝ Հայոց
աշխարհի փափկառուն տիկիններուն:

Եւ այսպէս հայերէն Աստուածաշունչը
եղ հայերէն կը ծնի, հայերէն կ'ապրեցնէ
հայերէն կը կնքէ մեր շիրիմը յարու-
եան տենչալի յոյսով:

Որբան պահծալի, անզին և անգնահաւելի է Աստուածաշունչի հայերէն թարգանութիւնը՝ զոր օտար հայագէտ մէծ տքեր ալ ըմբռնած և անոր գերազանց ոռուատիքներ ընծայած են, սակայն իր զելութեան հանգամանքներուն մէջ խորորդաւոր մթութիւններ ունի, ինչպէս նոյն նըն Հայերէն Գրերու գիւտը:

Եւ արդարեւ, երբ կը մօտենանք և կը
ննենք Ժամանակին և վայրը՝ ուր կատար-
եցաւ հայերէն թարգմանութիւնը, յա-
ռանձն անձները՝ որոնք թարգմանեցին ամ-
ողջութիւնը կամ մէն մի զիրը, Լեզուն
ունէ թարգմանուեցաւ, և Բնագիր-օրինա-
կ տեսակն ու վիճակը, և նոյն խոկ թէ
անի՛ թարգմանութիւն ունեցած ենք՝ կը
անդիպինք, շատ անգամ, ոչ միայն դը-
ուլարութեան այլ նաեւ անլուծանելի և
ութ բարդութեանց, ջանալով հաւանա-
ան ու մօտաւոր կարծիք մը ձեւացնել:

Թերեւս մեղաղը էինք մեր սիրելի պատ-
հչները՝ որոնք տարտամ ու տարակու-
ական կերպով կը խօսին այդ կարեւոր
անգամանքներու մասին, չըսելու համար
ու մասնաւութեան:

Նկատելով սակայն եղելութեան ազ-
ային և կրօնական մեծ նշանակութիւնը,
յնքան խանդավառուած կը տեսնենք զի-
ենք և նոյնքան ոգեւորութեամբ լցուած
անդավառելու հայ ազգը՝ որ իրենց եր-
որդավական թուած են այդ կէտերը, և այս
չ միայն անբնական չէ այլ ընդհակա-
ակն հոգեբանական, ուստի եւ ներելի:

Ա. Գրոց Երկրորդ քարգմանուրեան 1500
մեայ յորելեանի տեսութեան մէջ արդէն
բնմագրենք Առաջին կամ Նախակին բարգ-
աւուրթիւնը, որուն թուականը կապուած
Հայ Գրերու Գիւտին հետ՝ կատարուած
։ Մաշմայի ձեռքով։

Թէեւ ընդհանուր աշխարհի և յատկապէս՝ մեր ազգին գլխուն եկած աղէտէն տարիներ առաջ, 1913ին, համազգային արժանաւոր շքով տօնեցինք Գրելու գիւտը, սակայն անոր պատմական թուականը ամենամեծ հաւանականութեամբ 406-

407ին է, ինչպէս զերջերս հմտորէն ցոյց տուաւ գեր. Հ. Յովհ. Թորոսեան¹: Հետեւարար 407-408ին պէտք է սկսած կամ ձեռնարկած ըլլան Ա. Թարգմանիչները՝ Ա. Գրիգ. հայացումին Ա. Հարց գործերուն թարգմանութեան հետ:

թէ հայ զրերու զիւտին շատ մօտ պէտք
է ըլլայ այդ թուականը անկից կարելի է
հետեւցնել որ թարգմանութիւնն սկսուած
է ոչ թէ Աստուածաշունչի առաջին զրբէն՝
Ծննդոց-էն, այլ Առակաց զրբէն։ Այդ ան-
միջականութիւնը պէտք է ընդունիլ կորիւնի-
շեշտած «իսկոյն» էն։ վասն զի յետ պատ-
րու ու ու Առաջող-Արևովը «Եստեղ

մելու թէ Յ. Յաշինը կազմու պահանջման մեջ հանգեց Ուսուփինոսիւ զնշանագիրս մեր հանգեց Ուսուփինոսիւ պահանջմանը կազմու էր աշակերտիւ Եպիփանու, որ ի Սահոս էր միայնակեաց. կերպամձեւեալ զգիրն ըստ հրամանի Մեսրովբայ վարդապետին և եւ ըստ հրամանի Գոհապետին վարդապետին և եւ ըստ հրամանի Մայորի վարդապետին և եւ ըստ հրամանի Վարչութեան սիղորապայից հելլենաց- ւոց: Եթի ԽՍԿՕՑԻ ի թարգմանութիւնս ձեռն- արկեալ խորհրդաբար սկսանելով յԱՌԱԿԱՅ իմաստնոյն Առղոմոնի² :

կորիւնի հետեւելով կ'ըսէ խորենացին ալ
«Եստեղծ (Մեսրով) զնշանագիրս մեր...
սիլորայից հելլենացւոց : Եւ իսկոյնի թարգ-
մանութիւն ձեռն արկեալ խորհրդաբար
սկսանելով յԱՌԱԿԱՅ» . ուր, ոմանք, խոր-
բազան պաշտառութանուու ոչչ, քամու ո՛ւ,
կը տրամաբանին, Գրերու զիւտին մեծա-
գոյն շարժառոփիթն եղած էր հայ ժողովրը-
դեան հոգեւոր պէտքը՝ Աստուծոյ խօսքը
հայերէն հասկնալու, որմէ զրկուած էին

Կորիւն. Պատմ. Ա. Մեսրոպյան. Սովերը ԺԱ. էջ 11.
Պատմ. Հայոց. Գ. 53. — 4. Խանիւն. անդ. էջ 17.

թիւնը ո՞րչափ տեւեց և ո՞ր տարւոյն աւարտեցաւ՝ ոչ մէկ պատմական վկայութիւն ունինք. յայտնի է սակայն որ խրատուած առաջին փորձէն՝ զգուշացան այս երկրորդ անգամ փուրանակի կամ աճապարանքով գործելէ: Մանաւանդ թէ, նկատելով այդ գործին ներքին հանգամանքը՝ ինչպէս որ այսօր մեզի կը ներկայանայիր բնագրական առաւելութիւններովն ու եղականութիւններով՝ հարկ է ըսկել թէ բացի լեզուի գեղեցկագիտական տեսակէտէն համեմատական ու բաղդատական մեծ աշխատանք թափուած է, յայտկապէս նախականոն զրբերուն վրայ, աշխատանք մը որ համբերատար նուիրում եւ երկարժամանակ կը պահանջէր. և զարմանալի չթուի՝ եթէ ըսենք որ ան տեւած է մինչեւ Ս. Սահակի մահը¹ (438 կամ 439 նաւասարդ): Այս եզրակացութեան կը ստիպուինք յանգիւ այն պատճառով որ Աստուածաշունչի քանի մը զրբեր Ս. Սահակի սբրագրութեան չեն արժանացած, թերի² մը որ կրնայ բացատրուիլ մի միայն Ս. Հայրապետին մահով:

Թէեւ տեղը ուր թարգմանութիւնները
կատարուեցան մէկ չէ, և ոչ հիմնական
պարագայ, սակայն զործին հետ կարծես
ան ալ նուիրականութիւն մը կը ստանաւ:

Ալիշան ուզելով մեկնել խորենացւոյն
և Փարպեցւոյն խօսքերը՝ որոնք անմիջա-
պէս կը յաջորդեն Գրեռու գիւտի պատ-
մութեան Սամոսի մէջ, կ'ըսէ. «Իրը փորձի
համար (Ս. Մեսրոպ) ձեռք զարկաւ թարգ-
մանելու և գրելու հայերէն Սողոմոնի Ա-
ռակաց զիբքը»: Այս եղաւ սկիզբն թարգ-
մանութեան Ո. Գոռող. հեռու և անծանօթ

կղզւոյ մը մէջ՝ » (Սամոս)։ Եւ Ալիշան՝
համեմատ խորենացւոյն, Ղ. Փարպեցոյն
և սուտ - կորիւնի՝ կը պնդէ Սամոսի վրայ։
«Մեր գրերուն գտնուած տեղն հետաքրն-
նութեան արժանի է, ոմանք Սամոսի տեղ
Սամոստիա կամ Շամուշատ քաղաքը կար-
ծեցին, ոմանք այլ ի Բալու եղած է կ'ը-
սեն այս զիւտս, ստոյգն ի նախնեաց վկայի
Սամոս կղզին... որ և արժանի է մեր
գպրութեան կամ Ա. Մեսրովայ ուխտա-
տեղեաց մէկն ըլլալու՝ » :

Մինչդեռ Հ. Յովհ. վ. Թարգուման, Ա-
զոնց և ուրիշներ հաստատապէս Ամուսատ
կը դնեն, ըստ Կորիւնի, և Ձնտղեան
յիշեալ գործին մէջ (էջ 20) կ'ըսէ թէ
«Վայրկեան մը իսկ չէ կարելի երկմտիլ »:
Այս Նախկին թարգմանութեան մասին
ուրիշ կարծիք մ'ալ կայ, որուն համեմատ
Ո. Մեսրոպ Բիւզանդիոնէն յաղթանական
վերադառնալով յունահայ բաժինը, երբ
հոն ալ տարածելու կ'աշխատէր մշակոյ-
թը՝ թարգմանեց ուրիշ մասեր Ո. Գրքէն:
Կարծիք մը որ սակայն հաւանականէն ան-
դին չ'անցնիր:

Նախկին թարգմանութեան ամբողջական ձեռնարկին համար՝ Պ. Փարպեցոյն համեմատ պէտք է զնել Վաղարշապատը։ Հոտ էր անշուշտ Ա. Ասհակի «թարգմանու-

թեան պարտապեալ» երբ Ս. Մեսրոպ վե-
րադարձաւ Վրաց և Աղուանից կողմերէն:
Երկրորդ թարգմանութիւնը, սակայն,
(զէթ) սկսած է Աշտիշատի մէջ՝ ուր թարգ-
մանիչները գտան Ս. Սահակն ու Ս. Մեսրո-
պը և անոնց յանձնեցին Ս. Գրքի ստոյգ
և վաւերական օրինակները:

(շաբաթակին) Տ. Եղիս Փետրվառ

1. Հեղինակներն համարիտ չեն թուականին մասին.
այսպէս, Կորին՝ 438-ին կը զնէ. Խորհնացի՝ 440. Պ. Փարպեցի՝ 439. Չամչեան՝ 440. Գաբրձեան՝ 440.
Երրոյր - Թնագեանն-Աղոսյ, 438 (ըստ Կորինի). Ուեցան՝ 440. «յեղին Սեպտեմբերի 439 տարւոյն, յօր իշ.»:

2. Որով ուղիղ չել թուիր Նորայիրի կարծիքը Խէ Ս. Գրքի
«Քերջնական աշխատաւթիւնն (այս ինքն ուրագութիւն
կ սոոյց յանարդէն օրինակաց) աւարտեալ է յամին 435
կամ 436» (Տիւ Կորիւն եւն էլ 433):

Համայնք 1934-1935 թ նկատելու ենթ իրական 1500

ամեայ յորելեան Աստուածաշունչի երկրորդ թարգմանութեան կամ սրբազութեան սկզբաւորութեան. և այդ զիտումով էր որ գանքիս Հայկական Ճեմարանի 1933-1934ի շրջանին բացման Բանախօսութիւնը կ'ողջանէր 1934 թուականը որպէս յորելինական տարի, բացատրելով այդ սրբազան զործին բացառիկ նշանակութիւնը ազգային և կրօնական, լեզուական և բարոյական տեսակէններով, պարզելով միանգամայն բանախօսութիւնն մինչեւ օրս կատարած ուսումնասիրութիւնը անոր մասին:

Յ. Յուրեկի. Ա. Էջ 325: — 4. Անդ. Էջ 324-325, ծանութեան 3.

Ա. ԲԱՐՄԵԴ ԿԵՍԱՌԱՑԻ

ԻՐ «ՎԵՅՏՈՐԵԱՅ» ՃԱՌԵՐԸ ԵՒ ՀՍՅ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

լողունկ միտք մը՝ բարձր թռիչներով, ազնուական հոգի մը, աղամանդեայ սիրտ մը, անվեհեր կամք մը և կորով մը, զրեթէ աստուածային հեղինակութեամբ ճոխացած, որուն առջեւ ճկցան՝ տեղի տուին գոռոզ իշխաններ, նոյն իսկ կայսրներ, գերազանց աստուածաբան մը, իմաստասէր մը, պերճախօս մը, զմուտ հաւասարապէս արտաքին գիտութեանց, որպիսի ոչ մէկը Ա. Հայրերէն, — աչա Ա. Բարսեղ կեսարացին: Սա իր կեանցով և զործերով, իր հանճարով և զրութիւններով, մանաւանք այն գոհար Վշցորեայ ճառերով, ամէն դարու և ազգի մեծամեծ մտցերուն հիացումը շարժեր՝ յարգանքը վայելեր է: Կը բաւէ յշել նազիանզացւոյն, նիւացւոյն, Ամփիլոքոսի, Փիլոսարատոսի, Եւլազիոսի և ժամանակակից բոլոր մատենազիւներուն հիւած ներողեանները անոր մասին իր անունէն միայն զիւթուած՝ նոր մասին իր անունէն միայն զիւթուած՝ Եփրեմի նման մէծ Ա. Հայր մը, Ասորիքի խորելէն մինչեւ կեսարիա կ'երթայ, զինքը տեսնելու, խօսքը լսելու և օրէնութիւնն առնելու: նչպէս ուրիշ մէծ Ա. Հայր մը Արեւմուտին, անոր յիշեալ հոյակապ ճառերէն հմբյուած, կ'իւրացնէ անոնց իւռելու համանուն զրութեան մը մաստները իր համանուն զրութեան մը մէջ, և առոր զիւցազնական արութենէն մէջ, և առոր զիւցազնական արութենէն մ'առներշնչուած՝ թէողոսի նման կայսեր մ'առնուագիր, այլ երթալով կ'աճի, այնպէս նուազիր, այլ երթալով կ'աճի, այնպէս որ Փոտ, Խուիզաս, Երազմոս, և ուրիշ հին որ նոր քնարագաներ, բանասէրներ, առուանց բայառութեան և անվերապահ, խորին հիայումով կ'արտայայտուին անոր մասին, գերազանց զնելով զինքը՝ իր պերճախօս՝ բան նոյն իսկ Գեմութիւնէսը: Այս պատճեան շարքին՝ իր բոլոր Ա. Հայրերու շարքին՝ իրեն միայն յատկացուցեր է մեծ տիտղոսը, և տիեզերական Գ. Ժողովը միաձայն հոչակեր է զինքը « առաջին և մեծ քան զբնաւ Ա. Հայր Եկեղեցւոյ »:

Ուրիշ աւելի յարմար առթի թողլով անոր աւելի լուրջ և ընդարձակ կենսագրութիւնն ընել, աւելորդ կը համարիմ հոս անոր զործերուն և զրական աշխատութեանց վրայ խօսիլ, քանի որ ծանօթեն անոնք ամենուն, և որոնց մասին՝ բացի վերոյիշեալ մատենազիւներէն՝ վերջին ժամանակներուս անուանի բննադատներ և հայրախօսներ, ինչպէս Կլոս, Բեհրինզեր, Վիլմէն, Ալար, Փիալոն, Բարդենհեր և ուրիշներ զրած են հեղինակորէն: Իսկ մեր մէջ, նոյն իսկ Գ-Ե դարուն, Փաւատոս Բիւզանդացին է, որ Կ'աւանդէ անոր մասին մի քանի՛ թէ և աննշան՝ դէպքեր, որ եթէ նոր փայլ մը չեն աւելցներ անոր արդէն լուսաւոր դէմքին վրայ, բայց ցայտուն և կարկառուն կերպով կը քանդակեն անոր սրբութիւնը, մանաւանդ անոր ուժեղ նկարագիրը և համարձակ վարմունքը կայսերաց հետ: Փ. Բիւզանդի մէջ կը կարգանք, որ երբ մեր Ա. Ներսէս Պարթեւը հանդիսապէս կաթողիկոս կը ձեռնազրուէր կեսարիոյ Եւսեբիոս հայրապետէն, լուսեղէն աղաւնի մը կ'իջնէ Բասիլիոս երիցապետին զլխուն վրայ, և անկէ թռչելով կ'երթայ կը հանգչի Ա. Ներսիսի զլխուն վրայ: Ասկէ վերջը, նոյն զգրութեան ամբողջ Եղուփի կը նուիրէ Ա. Բարսղի, զրուատելով անոր անարատ վարքը, զանազան բարեգործական և մարդասիրական գործերը, անոր խոնարհութիւնը, անզու-

1. Փ. Բիւզանդ. Պատմութիշտ Հայոց. Վեհափեղ.
1832. Գ պար. Գ գլ. Էջ 72.